

A magyar–szlovák kétnyelvűség témaköre az anyanyelvoktatásban

Szerdi Ilona

The topic of Hungarian-Slovak bilingualism in first language teaching

Abstract

Difficulties about the problem of bilingualism and first language teaching have been present in Hungarian primary and secondary schools in Slovakia for decades now. In my study, I propose exercises in which I use language samples taken from social media websites as sources for tasks for elementary and high school students for learning and having discussions about Hungarian language use, i.e. language interactions, interference, bilingualism and Slovakisms. The reason for taking language samples from social media websites is that Internet use as well as presence and communication on social media websites are integral parts of students' everyday lives. Therefore these texts can have great motivational power in the classroom.

Keywords: Slovakisms; Hungarian language teaching; Internet; social network; linguistic approach

Kulcsszavak: szlovakizmusok; anyanyelvoktatás; internet; közösségi háló; nyelv szemlélet

Subject-Affiliation in New CEEOL: Language and Literature – Applied Linguistics – Sociolinguistics

Bevezetés

A témakör megközelítésénél abból a nézőpontból indulok ki, amely szerint „a szlovákiai magyarok anyanyelve a magyar nyelv valamely szlovákiai beszélt nyelvi változata” (Lanstyák 2018, 297), nem alacsonyabb rendű vagy kevésbé értékesebb a standard nyelvváltozatnál.

Szakítani kell azzal a szemlélettel, amely a standard nyelvváltozatot – amely a maga »tisztaságában« a kiserégiók beszélőinek többsége számára szinte elérhetetlen – felmagasztalja más nyelvváltozatok rovására. Nem igaz az, hogy a nyelvnek a standard volna a legfontosabb változata, ahogy a nyelvi standardizmus ideológiájának a hívei hirdetik, különösen a nyelvmegtartás szempontjából nem igaz ez: hiszen standard nélkül a nyelvek élnek és virulnak (a világ legtöbb nyelvének máig sincs standard nyelvváltozata),

de ha egy nyelv elveszti mindennapi beszélt nyelvi regisztereit, gyakorlatilag megszűnik létezni (Lanstyák 2018, 274).

Ez a törekvés már évtizedek óta jelen van a szlovákiai magyar kisebbségi oktatáshoz kapcsolódó szakirodalomban (ld. többek között Lanstyák István, Misad Katalin, Sándor Anna, Simon Szabolcs, Szabó Mihály Gizella, Vančo Ildikó írása-ait: Szabó Mihály–Lanstyák szerk. 2011; Ruda–Szabó Mihály szerk. 2013; Misad 2015; Lanstyák 1994, 2018; Simon 1996, 2015). Más kérdés persze az, hogy ez hogyan érvényesül a gyakorlatban: a tankönyvekben és a tanórákon (vö. Misad 2015; Szabó Mihály 2015, 50–53, 56–69). Misad Katalin a szlovákiai magyar középiskolai anyanyelvoktatásban jelenleg használatos tankönyveket vizsgálva a nyelvátmozatokhoz való viszonyulás szempontjából (2015) megállapítja, hogy azok – a Misad–Simon–Szabó Mihály (2009) szerkesztette tankönyv kivételével – nem követik a hozzáadó nyelvpedagógia¹ céljait a téma kifejtésénél. Az Uzonyi Kiss–Csicsay szerkesztette tankönyv (2012) alig fél oldalt szentel a kölcsönszavaknak; a tükörfordításokat *rosszul lefordított kifejezések*ként definiálja (2012, 72), a Csicsay–Kulcsár-tankönyv ugyanennek tárgyalásakor a kifejezések *helyes magyar megfelelőit* hangsúlyozza (2013, 35). A *kétnyelvűség* és a *szlovakizmus* szavak említés szintjén sem szerepelnek a szóban forgó két tankönyvben. A Misad–Simon–Szabó Mihály-tankönyv ezzel szemben hosszabb fejezeteket szentel a kétnyelvűség mibenléte, alapfogalmai, nyelvi következményei és a nyelvi jogok ismertetésének, a szerzők a köznyelv elsajátítása mellett az anyanyelvátmozatuk megtartására biztatják a diákokat (vö. Misad 2015).

Az általános iskolai oktatásban használt Bolgár–Bukorné Danis szerkesztette tankönyvek (2009–2012) pozitívumaként emelhető ki, hogy a szerzők több témakörön belül is párhuzamba állítják a diákok anyanyelvét az államnyelvel. Ezzel szemben negatívumként jelennek meg a diákok kétnyelvűségi helyzetére utaló sorok: a szerzők helytelen szóhasználatnak tartják a szlovakizmusokat (ld. Bolgár–Bukorné Danis 2012, 22). Az ide vonatkozó gyakorlatot megelőző ismertetőben viszont a magyar helyesírást követve jelennek meg a példák (pl. *horcsica*, *cselenka*, *szpacák*), véleményem szerint ezzel ellentmondásba kerülve: a tankönyvszerzők az írásmódot tekintve elfogadó, a használatra utalva viszont elutasító hozzáállást sugallnak.²

1 A hozzáadó szemlélet, amely a nyelvátmozatokhoz való egyenértékű emberi viszonyulást és a nyelvátmozatokat megtartó és megbecsülő hozzáállás kialakítását hirdeti, már az 1930-as években megfogalmazódott (vö. Papp 1935).

2 A tankönyvben viszont nemcsak a kétnyelvűségi helyzetre utaló, hanem a nyelvjárásokat tárgyaló bekezdés (ld. Bolgár–Bukorné Danis 2012, 21) is mutat következetlenséget, illetve hiányosságot: a szerzők ismertetik a hét nyelvjárási területet (egy pontatlan térképet is mellékelve, amelyen Csalóköz területét is palóc nyelvjárásként tüntetik fel). Külön kiemelik a palóc nyelvjárás területi elhelyezkedését (sajnos szintén pontatlan meghatározással), majd a korábban tiszaiaként megnevezett nyelvjárás-területet északkeletként nevezik meg a Szlovákiába átnyúló területek felsorolásánál.

1. Feladatjavaslatok a kétnyelvűség témaköréhez

A továbbiakban a Misad–Simon–Szabó Mihály-tankönyv nyelvszemléletéhez kapcsolódva javaslok olyan feladatokat, amelyekben a közösségi hálón megjelent diskurzusokat használók fel példaanyagként az általános és középiskolás diákok számára az anyanyelvi ismeretek – a nyelvek érintkezése, egymásra hatása, a kétnyelvűség és a szlovakizmusok témakörének – elsajátítása, illetve megvitatása céljából.

Egy Istók Bélával közösen végzett felmérésünkben rákérdeztünk a szlovakizmusok internetes kommunikációban való használatára a helyesírás szempontjából (Istók–Szerdi 2016a, 70). A megkérdezettek 52,92%-a igenlő, 47,08%-a pedig nemleges választ adott. A szlovakizmusokat használók 42,11%-a a szlovák (*tepláky, párky, horčica*), 23,06%-a a magyar helyesírást (*tyepláki, párki, horcsica*) követi, a maradék 34,83% pedig egyveleges szóalakokat (*spekacsky; špekački; obcsánszky*) hoz létre az interneten (Istók–Szerdi 2016, 70; 1. ábra).

1. ábra. A szlovakizmusok internetes kommunikációbeli használata (Istók–Szerdi 2016, 70)

A kódváltás vagy kölcsőnelem alkalmazása az identitás, a csoportszolidaritás mellett a nyelvi kreativitás eszközének is tekinthető (vö. Bartha–Márku 2016, 68–72), ami az internetes kommunikációban egyaránt előfordul a – többnyire – informális beszédhelyzetek dialógusaiban és képi kommunikációjában (az utóbbira példa l. 2. ábra). „[...] ilyenkor [...] nem nyelvi deficitről van szó, hanem egy kreatív kommunikációs stratégiáról, amely segíthet abban, hogy a közvetíteni kívánt üzenet minél pontosabban, sikeresebben érjen célba” (Bartha–Márku 2016, 72). A kontaktusjelenségek internetes nyelvhasználatbeli részletesebb vizsgálatára és bemutatására (vö. 1. és 2. ábra) nem vállalkozom, mivel véleményem szerint nem mutatható ki jelentős eltérés a kontaktusjelenségeknek a beszélt nyelvben és az internetes kommunikációban való előfordulása között.

2. ábra. Kölcsönem a képi kommunikációban (l. *kapu van...kerítés kde?*)

Feladatok:

1. Szótározzunk!

3. ábra. A *Termini* szótár nyitóoldala

Keressetek rá az interneten a <http://termini.nyud.hu/htonline> oldalra! Olvassátok el a szótár nyitóoldalán és a főmenüjében található ismertetéseket! Beszélgetsetek el a szótár céljáról és felépítéséről!

A *Keresés* mező segítségével keressetek rá a szótár nyitóoldalának ismertetőjében kiemelt *buletin*, *hranolki*, *bambusz*, *gruscsik*, *cicibán* és *melanzs* szavakra! Használjátok ezeket a szavakat? Vitassátok meg a szavak használati körét!

Vitassátok meg további, tetszőlegesen kiválasztott szavak használati körét is! Ha felmerülne olyan kifejezés, amelyre nincs találat a szótárban, javasoljátok egy új szócikk létrehozását a szótár szerkesztőinek!

2. Nézetek ütközése

Olvassátok el az alábbi véleményeket, beszélgetéseket (4–7. ábra)! Milyen nézetek körvonalazódnak és ütköznek? Osszátok meg egymással a saját tapasztalataitokat, és vitassátok meg a témáról alkotott véleményeket!

4. ábra

5. ábra

6. ábra

A *Felvidéki szlovák–magyar értelmező szótár* nevű Facebook-csoportban számos hasonló témafelvetést találtok. Olvasgassátok, és formáljatok saját véleményét a témában!

3. Hol használjuk? Hogyan használjuk?

Olvassátok el az alábbi véleményeket, hozzászólásokat (8. és 9. ábra)! Milyen tanulságot, következtetéseket vonnátok le a szlovákizmusok használatával kapcsolatban?

További érdekes és elgondolkodtató cikkeket találhattok még a <http://szia.sk/felvideki-magyar-nyelv-s-zepsege-avagy-hogyan-beszelnk-mi-it-magyarul/> és a <http://www.vous.hu/hir/20160420-felvidek-etelek-maskent> linkek alatt is.

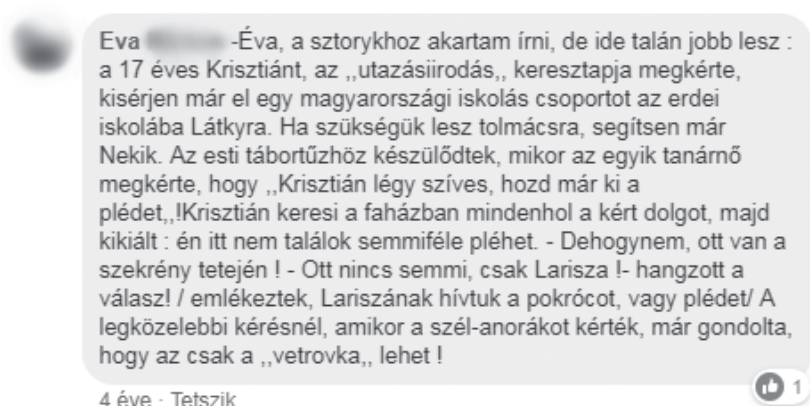
4. Alább **egy fiktív internetes áruház** oldalát láthatjátok (10. ábra). Nézzétek meg figyelmesen az árucikkek megnevezéseit!

7. ábra

8. ábra

9. ábra

10. ábra

Elfogadhatónak tartjátok? Milyen előnyei és hátrányai lehetnek az árucikkek szlovakizmusokkal történő megnevezéseinek pl. egy internetes áruházban? Fejtsétek ki bővebben a véleményeteket!

Ti milyen írásmódot részesítetek előnyben a szlovakizmusok írásakor? Megtartjátok a szlovák írott formáját (pl. *botasky*, *balerinky*), átírjátok a magyar helyesírás szerint (követve a kiejtést) (pl. *botaszki*, *balerinki*), vagy egy szlovák–magyar kevert formát használtok (pl. *botaszky*, *teniski*)?

2. A nyelvhez, nyelvváltozatokhoz való viszonyulás alakítása a feladatjavaslatok segítségével

Az oktatásban – és nemcsak a magyarórán (vö. Lanstyák 2018, 274) – tanárként úgy kell megismertetnünk a diákokkal a különböző nyelvváltozatokat és kontaktusjelenségeket, hogy ne alakítsuk ki vagy növeljük a nyelvi bizonytalanságot, hanem egy újabb nyelvváltozattal való gazdagodás érzését keltsük bennük (vö. Lanstyák 2018, 263). A fenti feladatok – a *Szótározzunk!*, a *Nézetek ütközése*, a *Hol használjuk? Hogyan használjuk?* és az *Egy fiktív internetes áruház* címűek – abban segíthetnek, hogy a tanárok és a diákok a kontaktusjelenségeket ne nyelvi helytelenségként, hanem nyelvhelyességi stílusproblémaként (a fogalomról ld. Lanstyák 2018, 258, 260) értelmezzék. Az egymás közötti tapasztalatok megosztása erősíti bennük a tudatos nyelvhasználatot.

Összegzés

Tanulmányomban a magyar–szlovák kétnyelvűség oktatási kérdéseivel foglalkozom. A témakör feldolgozása a szlovákiai magyar általános és középiskolás diákok számára írt tankönyvekben nem képvisel egységes szemléletmódot: míg a Misad–Simon–Szabó Mihály-tankönyv a diákok kisebbségi helyzetét figyelembe véve dolgozza fel a tananyagot, addig a többi tankönyv megmarad a jelenségek ismertetésénél. A magyar–szlovák kontaktusjelenségek nemcsak a beszélt nyelvben vannak jelen, hanem megjelennek az internetes kommunikációban is. Így kerülnek be a tanulmány feladatjavaslataiba az internetes kommunikáció diskurzusai, amelyekkel megvitathatók a nyelvhasználati kérdések mind a kisebbségi, mind pedig a többségi helyzetekben.

Irodalom

Bartha Csilla – Márku Anita (2016): Kreatív nyelvhasználat: a kárpátaljai magyarok digitális kommunikációjának néhány példája. In *Nyelvhasználat, kétnyelvűség*. Szerk. Hires-László Kornélia. Ungvár: Autdor-Shark, 61–77.

Bolgár Katalin – Bukorné Danis Erzsébet (2012): *Magyar nyelv az alapiskola 9. osztálya és a nyolcosztályos gimnázium 4. osztálya számára*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá.

Csicsay Károly – Kulcsár Mónika (2013): *Magyar nyelv. Tankönyv a középfokú szakmunkásképző iskolák 1–3. osztálya számára*. Bratislava: TERRA.

Istók Béla – Szerdi Ilona (2016): Az internetes nyelvhasználat napjainkban: di(gi)glosszia, minimalektus, netsztenderd? In *A Selye János Egyetem 2016-os Nemzetközi Tudományos Konferenciájának tanulmánykötete*. Szerk. Juhász György et al. Komárom: Selye János Egyetem, 58–74.

Lanstyák István (1994): Kétnyelvűség és nemzeti nyelv (Néhány gondolat a standard nyelv-

változatnak kétnyelvűségi helyzetben való elsajátításáról). *Irodalmi Szemle*, 2, 63–75.

Lanstyák István (2018): *Nyelvalakítás és nyelvi problémák*. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet – Gramma Nyelvi Iroda.

Misad Katalin (2015): A kétnyelvűség aspektusának vizsgálata a szlovákiai magyar tannyelvű középiskolák anyanyelvtankönyveiben. In *A tudományoktól a művészetekig. Az Eszterházy Károly Főiskola Bölcsészettudományi Karának válogatott tanulmánygyűjteménye a Magyar Tudomány Ünnepe 2014-es előadásaiából*. Szerk. Zimányi Árpád. Eger: Líceum Kiadó, 76–87.

Misad Katalin – Simon Szabolcs – Szabó Mihály Gizella (2009): *Magyar nyelv a gimnázium és a szakközépiskolák 1. osztálya számára*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.

Papp István (1935): *A magyar nyelvtan nevelőereje*. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.

Ruda Gábor – Szabó Mihály Gizella (2013): *Nemzetkép és identitás a nemzetiségi iskolák tankönyveiben*. Pilisvörösvár – Dunaszerdahely – Nyitra – Esztergom – Komárom: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület – GRAMMA Egyesület – Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara – Pázmány Péter Katolikus Egyetem Vitéz János Kar – Selye János Egyetem.

Simon Szabolcs (1996): Nyelvváltozatok a szlovákiai magyar tannyelvű középiskolák számára írt magyarnyelv-könyvekben. In *Kisebbségi magyar iskolai nyelvhasználat. A 9. Élőnyelvi Konferencia előadásai*. Szerk. Csernicskó István – Váradi Tamás. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézetének Élőnyelvi Osztálya, 17–27.

Simon Szabolcs (2015): Helyzetfelmérés a magyar nyelv és irodalom tantárgyról a szlovákiai magyar tannyelvű középiskolákban, különös tekintettel a tankönyvekre. In *A tudományoktól a művészetekig. Az Eszterházy Károly Főiskola Bölcsészettudományi Karának válogatott tanulmánygyűjteménye a Magyar Tudomány Ünnepe 2014-es előadásaiából*. Szerk. Zimányi Árpád. Eger: Líceum Kiadó, 55–66.

Szabó Mihály Gizella (2015): *Az anyanyelv oktatása kétnyelvű környezetben*. Nyitra: Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara.

Szabó Mihály Gizella – Lanstyák István (szerk.) (2011): *Magyarok Szlovákiában VII. kötet*. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet.

Uzonyi Kiss Judit – Csicsay Károly (2012): *Magyar nyelv. Tankönyv a gimnáziumok és a szakközépiskolák 2. osztálya számára*. Bratislava: TERRA.